

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ÖRTÜK PROGRAMDAN KAYNAKLANAN STRES ALGILARININ BELİRLENMESİ ÖLÇEĞİ

Özet

Örtük programın bazı olumsuz unsurları öğrencilerde stres algısına neden olabilmektedir. Okullardaki örtük program ve olumsuz unsurlarının öğrencilerde ne düzeyde stres algısına neden olduğu tespit edilmeli ve bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmalıdır. Bu araştırma ilköğretim öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan “İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla yapılmıştır. Geçerlik-güvenirlilik testleri olarak “Açımlayıcı Faktör Analizi”, “Doğrulayıcı Faktör Analizi” ve “Cronbach Alpha” katsayıları hesaplanmıştır. Araştırmanın örneklemini açımlayıcı faktör analizi için Kilis İli merkez ilköğretim okullarından alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki üç ilköğretim okulundan 510 öğrenci ;doğrulayıcı faktör analizi için ise Kilis ili merkez ilköğretim okullarından alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki farklı üç ilköğretim okulundan 469 öğrenci oluşturmaktadır. 45 madde ve üç alt boyuttan oluşan “İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeği”nin güvenirlik katsayısı 0,947olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonunda ise uyum indeksleri NFI=0,96, NNFI=0,97, CFI=0,98, RMSEA=0.065 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örtük Program, stres, ilköğretim

THE SCALE FOR IDENTIFICATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS’ PERCEPTION OF STRESS LED BY HIDDEN CURRICULUM

Abstract

Some negative features of hidden curriculum can lead to students’ perception of stress. What levels of stress perception hidden curricula and their negative effects lead to among students need to be known and such negativities need to be eliminated. This study aims to test validity and reliability of the “Scale for Identification of Primary School Students’ Perception of Stress Led by Hidden Curriculum” developed with the aim of knowing primary schools students’ levels of stress resulting from hidden curriculum. Exploratory Factor Analysis, confirmatory factor analysis and Cronbach Alpha coefficients are calculated. The sample for exploratory factor analysis consists of 510 students in the central primary schools of the city of Kilis with lower-middle-upper socioeconomic levels; for confirmatory factor analysis the sample consists of 469 students from three different primary schools in the city of Kilis with lower-middle-upper socioeconomic levels. The reliability coefficient of the “The Scale for Identification of Primary School Students’ Perception of Stress Led by Hidden Curriculum” including 45 articles and three dimensions, is calculated as .947. As a result of confirmatory analysis fit indices are calculated as NFI=0,96, NNFI=0,97, CFI=0,98, RMSEA=0.065.

Key words: Hidden Curriculum, stress, primary schools

¹ Yrd.Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi ABD, figenyildirim@kilis.edu.tr

²Prof.Dr.,Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, mguro@yildiz.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim programını; öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği olarak tanımlayan Demirel öğretim programını ise okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği olarak tanımlamıştır. (Demirel, 2005: 6). Posner (1995) okullarda 5 tür program olduğundan bahsetmektedir. Bunlar resmi program, gayri resmi program, ekstra program, geçersiz program ve örtük programdır. Geçersiz program müfredattan önemsiz oldukları için çıkarılan konuları kapsarken, ekstra program öğrencilerin katıldığı zorunlu olmayan ama eğitimlerine katkıları olan etkinliklerdir (Akt, Akbulut, 2016:6,b). Öğrenciler sadece resmi, planlı ve yazılı programdan değil, aynı zamanda planlanmamış ve yazılı olmayan programdan da etkilenmektedirler (Yüksel, 2002: 362). Bu nedenle yazılı olan formal programın sosyal ve psikolojik etkileşimle kazanılan davranışları, programın informal ya da örtük kısmı olarak kabul edilebilir (Erden, 1998: 3). Yüksel 1918’den günümüze kadar olan eğitim literatürünü incelemiş ve okullarda iki tür program ve dolayısıyla iki tür öğrenme olduğunu tespit etmiştir. Buna göre; birinci tür programlar, yetkili, resmi veya özel kurumlar tarafından hazırlanıp, okulların aynen uygulamakla sorumlu oldukları, yazılı hale getirilmiş programlardır. Yüksel bu programı ‘resmi program’, ‘formal program’, ‘açık program’ ve ‘yazılı program’ olarak adlandırmıştır. Okullarda bulunan ikinci tür program ise resmi olarak açıkça belirtilmeyen, unsurları belirgin olmayan, öğrencileri resmi programa oranla daha çok etkileyen programdır. İnfomal olarak ortaya çıkan ve yazılı olmayan söz konusu program literatürde ‘örtük program’, ‘gizli program’, ‘saklı program’, ‘yazılı olmayan program’ şeklinde adlandırılır (Yüksel, 2004:7-11). Mariani ise genel olarak programı bir buz dağına benzetir. Buz dağının sadece gördüğümüz, duyduğumuz, hakkında konuştuğumuz ve “açık” olarak adlandırdığımız programı suyun üstündeki kısmı olarak görür. Buz dağının görünmeyen tarafını ise “örtük program” olarak kabul eder. Öğretmen, öğrenci, aile ve yöneticilerin inançları, tutumları, beklentileri ve motivasyonları doğrultusunda programa ne kattıklarını gösteren örtük programı en az açık program kadar önemli bulur. O’na göre suyun altında kalan bu program, yeteri kadar bilinmemekte ve değeri tam olarak anlaşılmamaktadır (Mariani, 1999; Akt., Sarı, 2007: 20). Örtük program, aynı öğretim programı gibi literatürde tek bir tanımla ifade edilmese de en geniş ifadeyle öğrenciye hayatı anlatır. Okullarda resmi müfredatın yaptığı bilgi aktarımının daha fazlasını yapar. (Türedi, 2008: 22). Öğrenciler okullarının örtük programını öğrenmek durumundadırlar. Kuralları, işleyişi ve amaçları net olmayan örtük programın çerçevesini okulun fiziksel koşulları, psikolojik ortamı, yöneticilerin ve öğretmenlerin kararlılık içinde olmayan tutum ve davranışları belirler. Bu tutum ve davranışların eğitim almak için okula gönderilen öğrenciler tarafından algılanış biçimi önemlidir. Doğrudan uygulama ile ortaya çıkan bu algılamalara genel olarak “mesaj” adı verilmektedir. Öğrencilerin kuralları öğrenmede öğretmenler tarafından açıkça belirtilen kurallar yerine örtük olarak verdikleri bu mesajlardan daha çok etkilendikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra örtük program olarak tanımladığımız bu belirlenmemiş ilkeler çoğu zaman bilinçsizce öğretilmekte, öğrenciler de bunları farkına varmadan edinmektedirler (Cemiloğlu, 2006:260). Örtük program kavramını ilk kullanan araştırmacı Philip Jackson’dır. Philip Jackson 1968’de yazdığı “Life in Classroom” adlı çalışmasında öğrencilerin kişilikleri, okula karşı tutumları, ilgi düzeyleri, zekâ ve ahlaki gelişimleri ile ilgili unsurları inceleyerek örtük programı ortaya çıkarmıştır (Jackson, 1990:4). Jackson’a göre okulların erteleme, inkâr, sosyal oyalama yani zaman harcamacı özellikleri vardır. Bu doğaldır çünkü bir öğrenci zamanının çoğunu kalabalık sınıflarda geçirir. Jackson genellikle

örtük programın olumsuz yanlarından bahsetmiştir. Okulu bir hapisane, fabrika, ofis gibi gören araştırmacıya göre bu yerlerde öğrenciler beklemeyi, sabrı ve gecikme, inkâr, kesinti ile kendi istek ve arzularını ertelemeyi öğrenmektedirler. Zaten sosyal hayatın bireyden istediği de budur (Jackson, 1990:18). Öğrenci, davranışlarına öğretmen ve sınıf arkadaşlarının tepkilerine göre yön verir. Kalabalık ve sınıfın güç unsuru yani otoritesi neyi onaylıyorsa sınıfta ona göre davranır. İşte bu o sınıfın örtük programının bir unsurudur. Kalabalık, övgü, güç sınıfta örtük programın unsurlarını oluşturur. Öğrencilerin okulda başarılı bir şekilde yer alabilmeleri için hem akademik beklentilerin hem de örtük beklentilerin isteklerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Ancak örtük programın gerektirdiği beklentiler akademik beklentilerle çelişebilir (Jackson, 1990: 33-35). Örtük program resmi program (official curriculum) ile çelişebildiği gibi bunun yanında örtük program ile resmi programın ortak noktaları da bulunmaktadır. Önemli olan bu ortak noktaları tespit etmek gerektiğidir. Örneğin övgü unsuru her iki programda da başarılı olmayı gerektirmektedir. Gerçekte notlar, puanlar ve cezalar resmi programın unsurları gibi görünse de bunlar örtük program ile de yakından ilişkilidir (Jackson, 1990:33-35). Örtük programın resmi programla çeliştiğini kabul eden bir diğer araştırmacı Michael Apple'dır. Apple, örtük programın okullarda öğretilen değerler normlar ve piyasanın yani ekonominin bizden istediği özellikleri içerdiğini ifade etmektedir. Ona göre okullar toplumun aynısıdır. Toplum kendisinden itaatkâr işçiler ister ve okul da bu itaatkâr işçileri üretmeye çalışır. Dolayısıyla okullar örtük program ile yeniden üretim teorisinde olduğu gibi piyasaya yeni işçileri yeniden kazandırmaktadır (Apple, 1980:47). Apple'a göre literatür örtük programı toplumun ideolojik fikirleri tarafından yönlendirilen bireyler olarak görür. İşçiler iş hayatında bu üretimin kusursuz devam etmesi için bazı özelliklere ihtiyaç duyarlar. İş hayatında işçilerden sadece yaratıcılık ve işe bağlılık değil aynı zamanda otoriteye itaat istenmektedir (Apple, 1980:50). Derslerde de politik ve ideolojik tavır açık bir şekilde öğretilmez ama örtük olarak ideoloji öğretmenler tarafından öğrencilere etkili şekilde aktarılır (Apple, 2004:78). Bu sürecin sonucunda, insanlar bu ideolojinin farkında olmayan ve bu ideolojiye eleştirel bakmayan bireyler haline gelirler. (Çengel:2013:) Aynı Apple'ın bahsettiği gibi Snyder da örtük program ve resmi program arasında çelişkiler olduğunu kabul eder. Snyder'a göre öğretmenler dönem başında öğrencilerine bilgi, yetenek, yaratıcılık ve orijinalliği desteklediğini söyler ama çoğu durumda dönem içinde verdiği ödevler ve çalışmalarla ezberci bir eğitim yapar. Öğrencilerin bu çelişkiyi görmeleri çok fazla zamanlarını almaz. Bu iki program arasındaki uyumsuzluğu gösteren bir örnektir (Snyder, 1971:9). Snyder'a göre okula yeni başlayan öğrenciler için de örtük program resmi programdan daha önemlidir. Çünkü örtük program ile çocuk okulda nasıl davranması gerektiğini öğrenir. Ama örtük program açık değildir. Örtük program ne kadar çok dillendirilirse o kadar çok resmi programın parçası olmaya başlar (Snyder, 1971:7). Vallance ise örtük programı kasıtlı olarak belirsiz olan bir terimdir şeklinde tanımlamıştır. Örtük programı ortaya çıkarmak için okulun akademik olmayan fonksiyonlarına bakmak gerektiğini belirtir. Bunun için Amerika'daki eğitim tarihine bakarak örtük programı inceler. Ona göre örtük program zamanla gizlenmeye çalışılmış 19.yy'ın sonlarında örtük hale gelmiştir (Vallance, 1983:9-24). Örtük programı çalışılmamış program, yan program, okulların akademik olmayan çıktıları, okulun yan ürünleri ya da sadece okulun insanlara yaptığı şey olarak tanımlar ve üç boyutta ele alır. Birinci boyuta göre örtük program öğrenci-öğretmen ilişkisi, sınıf yapısı gibi okuldaki her şeyi içerir. Başka bir ifadeyle okul sosyal değerler sisteminin mikrolaştırılmış organizasyonudur. İkinci boyutta göre örtük program okuldaki değerler eğitimi, sosyalleşme ve sınıf yapısının korunması gibi süreçler içerir. Üçüncü boyut ise farklı niyet derecelerini içerebilir, (degrees of internatinion) bakan kişiye göre değişir. Okul

bilerek verilmeyen yan ürünleri ya da kökleşmiş sosyal normları verebilir (Vallance, 1983:10). Vallance'a göre örtük program akademik olmayan eğitimsel değeri olan sonuçlar verir. Genel olarak okulun sosyal fonksiyonunu toplumu yönlendirme işini üstlenir (Vallance, 1983:11)

Örtük program çocuklar ve öğretmenler üzerinde güçlü bir etkisi olan, planlanmamış ve gizli değerlere sahip bir özelliktedir, gizli veya gizlenmiştir ancak okul kültürü içerisinde sürüp gider (McKernan, 2008; Akt: Baydilek ve Türkoğlu, 2016:369). Yazılı ve kesin olmamasından dolayı okulların kültürlerinden kaynaklı örtük programları da farklılıklar gösterir. Bu nedenle öğrencilerin örtük programdan kazandığı davranışlar da farklılıklar göstermektedir. Öğrenciler örtük programdan olumlu ve olumsuz şekilde etkilenebilirler. Resmi program ile örtük program arasındaki çelişkiler, gücün ve otoritenin baskısı, örtük programdan kaynaklanan olumsuz sınıf ortamı, örtük programın açık ve net olmamasından dolayı anlaşılabilmesi öğrencilerde stres kaynağı olabilmektedir.

Hans Selye'ye stresi memnuniyet verici olup olmadığına bakmadan, her türlü isteğe beden uyum sağlamak için gösterdiği genel tepki şeklinde tanımlamıştır. (Selye, 1950:7-12). Selye'nin tanımı bir stres tepkisinin uyanmasında hem memnuniyet verici hem de sıkıntı oluşumlarının etkili olduğunu işaret etmektedir. İnsan bedeni genel olarak zevkli ve zararlı olaylar arasındaki farkı ayırt edemez. Her iki farklı durumda da beden, aynı işlevini yerine getirmektedir. Bu nedenle hem memnuniyet verici hem de olumsuz uyaranlar altında beden gösterdiği stres tepkisi aynıdır (Selye, 1957:60-70). Stres “Bireyin gereksiniminden vazgeçmesine ya da bir tepkide bulunmasına zorlayıcı, bireyin içinden ve dışından gelen ve çoğu zaman bireyde gerilime, üzüntüye, çöküntüye yol açan bir güçtür” (Başaran, 2000:106). Stres, yalnızca olumlu düzeyin altında kaldığı ya da üstüne çıktığı durumlarda sorun haline gelir. Olumlu stres düzeyinde birey, performansını en üst noktada tutabilirken, olumsuz stres düzeyinde yaşanan stres ya çok az ya da çok fazladır. Her iki durumda da stresle ilişkili kaygı, öfke, depresyon, uyku düzeninin bozulması, ilişkilerde gerginlik yaşanması, iştahta değişimler ve benzeri belirtiler görülmektedir. Başka bir ifadeyle strese bağlı olumsuz belirtiler, bireyin hem genel sağlık durumu hem de iş performansı üzerinde pek çok zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Stresle başarılı bir biçimde yaşamak için yaşamımızdaki stres kaynaklarını, bunlara karşı bedensel ve duygusal yanıtlarımızın mantıklı ve yararlı mı yoksa kontrol sağlamamızı ve stresle baş etmemizi engelleyici mi olduğunu bilmemiz gerekir (Wilkinson, 2005:1-3). Yani algılanan stresin düzeyi önemlidir. Gereğinden az stres öğrencinin motive olmasını engelleyebilir. Fazla stres de öğrencide tükenmeye neden olabilir. Bu nedenle kişideki stres düzeyinin orta düzeyde olması gerekir.

Örtük programın olumsuz unsurlarının öğrenciler üzerindeki etkileri tespit edilmeli ve bu doğrultuda önlemler alınmalıdır. Ancak ülkemizde bu konuyla ilgili çok fazla araştırmaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma ile örtük programın olumsuz unsurlarının öğrencilerde yarattığı stres düzeylerini ortaya koymak için bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Bu örtük programın olumsuz unsurlarının öğrencilerde yarattığı stres düzeylerinin ilk olarak ortaya konması açısından önemli bir araştırma olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak örtük programın bazı olumsuz unsurları öğrencilerde strese neden olabilmektedir. Bu bağlamda okullardaki örtük program ve olumsuz tarafları tespit edilmeli ve bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmalıdır. Örtük programın öğrencilerde neden olduğu stres kaynaklarını en aza indirilebilmek için söz konusu program hakkında öğretmenler eğitilmelidir. Bu sayede nitelikli eğitim ortamlarının oluşturulabileceği söylenebilir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmada, Kilis İli merkez ilköğretim okullarından alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki üç ilköğretim okulu çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Bu okullar seçilirken Milli Eğitim Müdürlüğünde bulunan uzmanların görüşü, okulların bulunduğu semtlerin coğrafi özellikleri ve bu okulların öğrenci profili gibi unsurlar dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklemini açımlayıcı faktör analizi için Kilis İli merkez ilköğretim okullarından alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki üç ilköğretim okulundan 510 öğrenci ; doğrulayıcı faktör analizi için ise Kilis İli merkez ilköğretim okullarından alt-orta-üst sosyoekonomik düzeydeki farklı üç ilköğretim okulundan 469 öğrenci oluşturmaktadır.

Okul	Sınıf	Cinsiyet	N	Sınıf	Cinsiyet	N	Sınıf	Cinsiyet	N	Cinsiyet	N
ASDO	6	Kız	12	7	Kız	8	8	Kız	8	Kız	28
		Erkek	13		Erkek	8		Erkek	1	Erkek	22
		Toplam	25		Toplam	16		Toplam	9	Toplam	50
OSDO	6	Kız	27	7	Kız	28	8	Kız	32	Kız	87
		Erkek	20		Erkek	12		Erkek	24	Erkek	56
		Total	47		Total	40		Total	56	Total	143
ÜSDO	6	Kız	45	7	Kız	44	8	Kız	41	Kız	130
		Erkek	46		Erkek	50		Erkek	50	Erkek	146
		Total	91		Total	94		Total	91	Total	276
Toplam	6	Kız	84	7	Kız	80	8	Kız	81	Kız	245
		Erkek	79		Erkek	70		Erkek	75	Erkek	224
		Toplam	163		Toplam	150		Toplam	156	Toplam	469

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Bu bölümde ölçeğin geliştirilmesi sürecinde izlenen aşamalar anlatılmıştır.

Literatür Taraması ve Maddelerin Oluşturulması

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilere ait kişisel bilgiler sorulmuştur. İkinci bölümde “İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeği” yer almaktadır. Çalışma alanındaki ilköğretim öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek amacıyla bu araştırmada Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli bilgiler alınarak sosyoekonomik düzeyleri üst-orta ve alt olmak üzere üç okul tespit edilmiştir. Öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek amacıyla öncelikle okullardaki örtük programı ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. İlköğretim okullarındaki örtük programın olumsuz taraflarını tespit edebilmek için gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Her okulun yedinci sınıflarından bir şube seçilerek ilk olarak öğrenci bilgi formu hazırlanarak öğrencilere uygulanmıştır. Daha sonra gözlemlenecek unsurlar, ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak tespit edilmiş ve bu unsurlar göz önünde bulundurularak Nisan-Mayıs-Haziran aylarında toplam 75 ders saati gözlem yapılmıştır. Bunun yanında ders haricinde okulların çeşitli törenleri gözlenerek bu gözlemler

fotoğraf olarak kayıt altına alınmıştır. Gözlemlerin yanında öğretmen ve öğrenci görüşme soruları hazırlanarak gözlem yapılan sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ve bu sınıflarda derse giren öğretmenler ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yapılırken gönüllülük esas alınmış sınıftaki tüm öğrenciler ve bu sınıfların dersine giren tüm öğretmenler ile görüşülmeye çalışılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Derslerde yapılan gözlemler; öğrenci ve öğretmen yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler, bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu bilgiler NVİVO 8 programında analiz edilmiştir. Yapılan analizler ve bu alanda yapılan çalışmalar incelendikten sonra 67 maddeden oluşan “Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeğinin” ilk taslağı hazırlanmıştır. Ölçek, uzmanlara gönderilerek uzman görüşü alınmıştır. Bu veriler tekrar gözden geçirilip dil yönünden de Türk Dili uzmanlarının görüşlerine sunulmuş ve kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Birden beşe doğru giden beş seçeneikli Likert yöntemine dayalı bir ölçek formu hazırlanmıştır. Ölçeğin geçerlik, güvenilirlik çalışması için yapılan uygulama, sosyoekonomik düzeyleri üst-orta ve alt olmak üzere seçilen üç ilköğretim okulunun altı, yedi ve sekizinci sınıflarının tüm şubelerinde toplam 510 kişilik bir grup üzerinde uygulanmıştır. Tabachnick ve Fidell (1996), faktör analizi için 200 kişiden elde edilen verilerin yeterli olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, çalışmada ulaşılan öğrenci sayısı (N=510), faktör analizi için yeterli kabul edilmiştir. Yapılan geçerlik, güvenilirlik analizleri sonucunda ölçekte bazı maddeler birden fazla faktörde yüksek yük değeri taşıyarak binişiklik gösterdiği için ölçekten çıkarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 17.0 ve LISREL ile yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test eden KMO değeri hesaplanmıştır. Yine aynı amaca hizmet eden Bartlett Testi yapılmıştır. Böylelikle verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için faktör analizi kullanılmıştır. Ölçekte yer alan alt boyutların toplam varyansı açıklama yüzdeleri ve ölçeğin güvenilirliğini belirlemek üzere Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. SPSS 16.0 paket programı sayesinde yapı geçerliği, iç geçerliği ve güvenilirliği hesaplanan ölçeğin; faktörleri ile maddeleri arasındaki uyum indeksleri LISREL programı kullanılarak hesaplanmıştır. Bu sayede ölçek maddeleri ile bu maddelerden oluşan faktörler arasındaki uyumu ifade eden model, doğrulayıcı faktör analizi ile belirlenmiştir.

BULGULAR ve YORUM

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin kanıtların elde edilmesi için, tüm grup verileri üzerinden Temel Bileşenler (Principal Component) analizi yöntemiyle ölçek yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tabachnick ve Fidell'e (1996) göre hiçbir faktör analiz yöntemi, döndürme (rotation) işlemi olmaksızın anlamlı bir çözümleme sağlamamaktadır. Bu sebeple ilişkisiz örneklemelerin faktör analizinde kullanılan Varimaks yöntemiyle döndürülerek faktör analizi tekrarlanmış ve ölçek yapısı bu çözümlenmeye dayalı olarak yorumlanmıştır. Maddelerin hangi faktörlere ait olduğunu belirlemek için kullanılan ölçüt, bir madde ile faktör arasındaki ilişkinin derecesini gösteren faktör yüküdür. Bir madde faktörlerden hangisiyle en yüksek ilişki gösteriyorsa, o faktör altında yer alır. Eğer bir maddenin tüm faktörlerle olan faktör yükü .30 (Nunnally ve Bernstein, 1994) ya da .32'den (Tabachnick ve Fidel, 1996) küçük ise bu durum, o maddenin hiçbir faktör altında yer alamayacağını göstergesidir. Bu çalışmada maddelerin seçiminde, .30 faktör yük değeri ölçüt alınmış, bunun altında faktör yük değerine sahip maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test eden KMO değeri 0.945 olarak bulunmuştur. Veriler üzerinde faktör analizi yapılabilmesi için minimum KMO değeri 0.60 olarak önerilmektedir. Bu durumda gözlenen 0.945'lik KMO değeri önerilen KMO değerinden yüksektir ve verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Yine aynı amaca hizmet eden Bartlett Testi sonucu da manidar bulunmuştur [$\chi^2= 2691.514$; $p<0.01$]. Böylelikle verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2003:123-136).

Tablo 1'de stres kaynakları ölçeğinde yer alan alt boyutların toplam varyansı açıklama yüzdesi verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde ölçekte yer alan üç boyutun toplam varyansın % 44,523'ünü açıkladığı görülmektedir. Birinci boyut toplam varyansın % 20.897'sini, ikinci boyut toplam varyansın %13.137'sini, üçüncü boyut ise toplam varyansın % 10,488'ini açıkladığı görülmektedir. Tablo 2'de ise veri toplama aracında yer alan alt boyutlara ilişkin maddelerin faktör yük değerleri verilmiştir.

Tablo 1. İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeğinde Yer Alan Alt Boyutların Toplam Varyansı Açıklama Yüzdesi

Bo yut	İlk özdeğerler			Faktör Yüklerinin Normal Toplamları			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Açıklanan		Kümülatif %	Açıklanan		Kümülatif %	Açıklanan		Cumulative %
	Toplam	Varyans%		Toplam	Varyans%		Toplam	Varyans%	
1	15,263	30,525	30,525	15,263	30,525	30,525	10,449	20,897	20,897
2	3,868	7,735	38,261	3,868	7,735	38,261	6,569	13,137	34,035
3	3,131	6,262	44,523	3,131	6,262	44,523	5,244	10,488	44,523

Tablo 2. Veri Toplama Aracında Yer Alan Alt Boyutlara İlişkin Maddelerin Faktör Yük Değerleri

Faktör/Madde No	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Faktör/Madde No	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu
Öğretmen Boyutu		Yönetici ve Okulun İmkânları Boyutu	
M26	.830	M56	.629
M34	.826	M57	.628
M25	.798	M62	.585
M32	.795	M54	.578
M33	.764	M55	.572
M35	.761	M49	.542
M31	.734	M58	.524
M43	.727	M60	.511
M30	.722	M63	.494
M37	.681	M61	.493
M45	.672	M59	.492
M42	.663	M53	.473
M41	.628	M47	.449
M27	.617	M52	.442
M29	.616	M48	.433
M44	.580	M67	.421

M40	.509	M39	.384
M36	.493		
Öğrenci Boyutu			
M12	.754		
M15	.701		
M14	.695		
M4	.666		
M11	.664		
M13	.659		
M17	.658		
M6	.604		
M16	.586		
M5	.571		
M24	.547		
M23	.511		
M3	.505		
M19	.415		
M7	.379		

Ölçekte 1, 2, 8, 9, 10, 18, 20, 21, 22, 28, 38, 46, 50, 51, 64, 65 ve 66. maddeler birden fazla faktörde yüksek yük değeri taşıyarak binişiklik gösterdiği için ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan analizler sonucu ölçeğin 50 madde ve üç alt boyuttan oluşmasına karar verilmiştir. Bu faktörler; “öğretmen boyutu”, “öğrenci boyutu”, “yönetici ve okulun imkânları boyutu” olmak üzere adlandırılmıştır.

Tablo 3. Veri Toplama Aracında Yer Alan Alt Boyutlar ve Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları

Alt Boyutlar	Madde No	Güvenirlik Katsayısı	Madde Sayısı
I Öğrenci	1-15	.949	15
II Öğretmen	16-33	.895	18
III Yönetici ve Okulun İmkanları	34-50	.857	17
GENEL	-----	.957	50

Araştırmada yapı geçerliğinin yanı sıra “İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeğinin” güvenilirliğini belirlemek amacıyla güvenilirlik testi uygulamasının güvenilirlik testi sonucunda ölçeğin güvenilirlik kat sayısı Cronbach Alpha .947 elde edilmiştir. Tablo 3 ‘de alt boyutlar ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları verilmiştir.

Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında, her bir maddenin hesaplanan ortalaması, o maddenin gerçekleşme düzeyini göstermektedir. Maddeler bu ortalamalarına göre, kullanılan ölçekte belli seçeneklere girmişlerdir. Ölçeğin seçenekleri ve bunların sınırları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeğinin Seçenekleri ve Sınırları

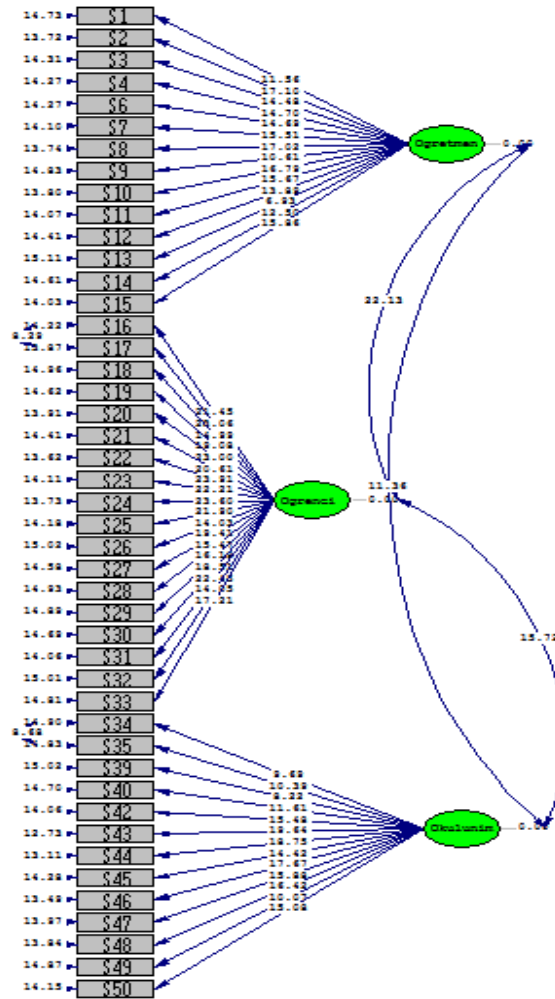
Seçenekler	Beşli Derecelendirme Puanlaması	Alt-üst Sınır
Hiç	(1)	1.00-1.80

Az	(2)	1.81-2.60
Orta	(3)	2.61-3.40
Çok	(4)	3.41-4.20
Pek çok	(5)	4.21-5.00

Çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizinin ardından belirlenmiş olan faktör yapıları doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Bunun için Lisrel programı kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2012:275).Yapılan bu çalışmada da ölçekte yer alan 50 madde ve 3 faktörün doğruluğunu test etmek amaçlanmıştır. İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeği ile yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen path diyagramı Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeği Path Diyagramı

Chi-Square=2757.66, df=942, P-value=0.00000, RMSEA=0.064

Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde ilk olarak gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama durumlarını belirleyen t değerlerinin manidarlık düzeyleri incelenmiştir. Lisrel’de manidar olmayan bir t değeri kırmızı ile gösterilmektedir. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2012:304).t değeri incelendiğinde 38.madde manidar olmaması ve kırmızı ile gösterilmesi nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelendiğinde M5 (.93), M36 (.90), M37 (.96), M38 (1.00) ve M41 (.91) şeklinde hata varyanslarının yüksek olduğu görülmüş ve bu maddelerin analiz dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucunda hesaplanan uyum indeksleri sınır değerleri ile karşılaştırıldığında, modelin uyum değerlerinin iyileştirilmesine gidilmiştir. Bu sonuçlara ilişkin modifikasyon incelendiğinde M16 ile M17 ve M34 ile M35 arasında modifikasyon işlemi yapılarak uyum indekslerine önemli ölçüde katkı sağladığı görülmüştür. DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Standart Uyum İyiliği Ölçütleri ile Araştırma Sonuçlarının Karşılaştırılması

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	1.Aşamadaki Uyum İndeksleri	2.Aşamadaki Uyum İndeksleri
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.071	0.064
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.95	0.96
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$	0.96	0.97
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	0.97	0.98
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.75	0.80
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	0.73	0.78
RFI	$0.90 \leq RFI \leq 1.00$	$0.85 \leq RFI \leq 0.90$	0.95	0.96
RMR			0.21	0.19
X^2	$0 \leq X^2 \leq 2df$	$2sd \leq X^2 \leq 3df$	3915.54	2757.66
X^2/sd	$0 < X^2/sd < 2$	$2 < X^2/sd < 3$	3.34	2.92

(Brown,2006:246;Yılmaz ve Çelik,2009;Kline,2005:212;Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008:54-55)

Tabloda ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları görülmektedir. Değerler 2 aşamalı olarak ele alınmıştır.1.aşamadaki değerler madde çıkarılmadan 50 madde üzerinden elde edilen verilerdir.2.aşamadaki veriler ise t sonuçları ,hata varyansları dikkate alınarak 45 madde üzerinden elde edilen sonuçlardır. İkinci aşamada elde edilen sonuçlara göre $X^2 = 2757.66; df=942, p=.00$ olarak bulunmuştur. X^2 tek başına değerlendirilen bir istatistik olmadığı için serbestlik derecesi (df) ile oranı alınarak değerlendirilir(Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2012:307).Bu değerler birbirine oranlandığında X^2/sd oranının 2.92 ($2757.66/942=2.92$) olduğu görülmektedir. Büyük örneklerde X^2/sd oranının 3’ün altında olması mükemmel uyuma karşılık gelmektedir(Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2012:324).Araştırmada büyük örneklem olduğu için X^2/sd oranının mükemmel uyum değeri verdiği ifade edilebilir. Modelin uygunluğuna ilişkin bakılan değerler incelendiğinde RMSEA’nın .064 düzeyinde bir uyum indeksi elde edildiği görülmektedir. RMSEA’nın 0.08’den küçük olması nedeniyle uyumun iyi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Araştırmada İyilik Uyum indeksi (Goodness of Fit Index, GFI) ve Düzenlenmiş Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI) değerleri incelenmiştir. Örneklem sayısının büyük olduğu durumlarda AGFI daha temsili bir uyum indeksidir.1’e yaklaştıkça modelin uyumu daha iyi olur (Bayram, 2010:75).GFI ve AGFI değerleri 0 ile 1 arasında değişir. Analizler sonucunda GFI ve AGFI

değerleri sırasıyla 0.80 ve 0.78 olarak hesaplanmıştır. GFI ve AGFI değerlerinin 0.95'in üzerinde olması iyi uyuma, 0.90'ın üzerinde olması kabul edilebilir uyum anlamına gelmektedir. Bu değerler dikkate alındığında GFI ve AGFI değerlerinin zayıf bir uyuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Modifikasyondan sonra elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde NFI, NNFI, CFI değerlerinin .95'e eşit ya da bu değer üzerinde olmasının mükemmel uyuma karşılık geldiği ifade edilebilir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2012:330). Yapılan araştırmada NFI, NNFI ve CFI değerleri sırasıyla 0.96, 0.97, 0.98 olarak bulunmuştur. Bu değerler oluşturulan modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan analizler sonucu ölçeğin 45 madde ve üç alt boyuttan oluşmasına karar verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan "İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algılarının Belirlenmesi Ölçeği"nin geçerlik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında Geçerlik-güvenirlilik testleri olarak "Faktör Analizi" ve "Cronbach Alpha" katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin "yapı geçerliği"ne ilişkin kanıtların elde edilmesi için, tüm grup verileri üzerinden Temel Bileşenler (Principal Component) analizi yöntemiyle ölçek yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple ilişkisiz örneklemelerin faktör analizinde kullanılan Varimaks yöntemiyle döndürülerek faktör analizi tekrarlanmış ve ölçek yapısı bu çözümlenmeye dayalı olarak yorumlanmıştır. Maddelerin hangi faktörlere ait olduğunu belirlemek için maddelerin seçiminde, .30 faktör yük değeri ölçüt alınmış, bunun altında faktör yük değerine sahip maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test eden KMO değeri 0.945 olarak bulunmuştur. Yine aynı amaca hizmet eden Bartlett Testi sonucu da manidar bulunmuştur [$\chi^2= 2691.514$; $p<0.01$]. Böylelikle verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Ölçekte yer alan üç boyutun toplam varyansın % 44,523'ünü açıkladığı görülmüştür. Birinci boyut toplam varyansın % 20.897'sini, ikinci boyut toplam varyansın %13.137'sini, üçüncü boyut ise toplam varyansın % 10,488'ini açıkladığı tespit edilmiştir. 67 maddeden oluşan ölçekten M1, M 2, M8, M9, M10, M18, M20, M21, M22, M28, M38, M46, M50, M51, M64, M65 ve M66 birden fazla faktörde yüksek yük değeri taşıyarak binişiklik gösterdiği için ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan analizler sonucu ölçeğin 50 madde ve üç alt boyuttan oluşmasına karar verilmiştir. Bu faktörler; öğretmen boyutu, öğrenci boyutu, yönetici ve okulun imkanları boyutu olmak üzere adlandırılmıştır. Araştırmada yapı geçerliğinin yanı sıra "Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeğinin" güvenilirliğini belirlemek amacıyla güvenilirlik testi uygulamasının güvenilirlik testi sonucunda ölçeğin güvenilirlik kat sayısı cronbach alpha .947 elde edilmiştir.

Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda t değeri incelendiğinde M38 manidar olmaması nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelenmiş M5 (.93), M36 (.90), M37 (.96), M38 (1.00) ve M41 (.91) şeklinde hata varyanslarının yüksek olduğu görülmüş ve bu maddelerin analiz dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucunda hesaplanan uyum indeksleri sınır değerleri ile karşılaştırıldığında modelin uyum değerlerinin iyileştirilmesine gidilmiştir. Bu sonuçlara ilişkin modifikasyon incelendiğinde M16 ile M17 ve M34 ile M35 arasında modifikasyon işlemi yapılarak uyum indekslerine önemli ölçüde katkı sağladığı görülmüştür. Ölçeğin t sonuçları ,hata varyansları dikkate alınarak 5 madde ölçekten çıkarılmış 45 madde olmasına karar verilmiştir. Bu sonuçlara göre $X^2=2757.66$; $df=942$, $p=.00$ olarak bulunmuştur. X^2/sd oranının 2.92 ($2757.66/942=2.92$) olduğu görülmektedir Ölçeğin uyum indeksleri analizler sonucunda GFI= 0.80 ve AGFI = 0.78,

NFI=0,96, NNFI=0,97, CFI=0,98, RMSEA=0.065 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin ışığında ölçek maddelerinin iyi bir uyum iyiliğinde olduğu söylenebilir.

Bu çalışma ile geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış olan “Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları Ölçeği” geliştirilmiştir. Bu ölçek, ilköğretim öğrencilerine uygulanarak, elde edilecek bulgular sonucunda öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres algıları düzeylerinin belirleneceği düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre şu öneriler sunulabilir:

- Örtük programın olumsuz unsurlarının öğrenciler üzerindeki etkileri tespit edilmeli, bu doğrultuda önlemler alınmalı ve bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmalıdır.
- Örtük programın öğrencilerde neden olduğu stres kaynaklarını en aza indirilebilmek için söz konusu program hakkında öğretmenler eğitilmelidir.
- Öğrencilerin örtük programdan kaynaklanan stres algılarıyla başetme stratejileri geliştirilmeli ve öğrencilere seminerler ile bu stratejiler öğretilmelidir. Bu sayede daha nitelikli eğitim ortamlarının oluşturulabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, N., Aslan, S. (2016). *Örtük Program Ölçeği: Ölçek Geliştirme Çalışması*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış-2016 Cilt:15 Sayı:56 (169-176).(a)
- Akbulut, N. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Örtük Program Algılama Düzeyleri İle Eğitim Stresi Algılama Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,(Yüksek Lisans Tezi) Sakarya.(b)
- Apple, M.W. (1980). “*The Other Side of The Hidden Curriculum: Correspondence Theories and The Labor Process*”, Journal of Education, Vol. 162, Issue 1, Feb-1980, p.47-66.
- Apple, M. W. (2004). *İdeology and Curriculum*, Routledge Falmer, New York, 2004.
- Başaran, İ.E. (2000). *Eğitim Psikolojisi Eğitimin Psikolojik Temelleri* (5.Basım). Ankara, Umut Yayın.
- Baydilek, N. B., Türkoğlu, A. (2016). *Okul Öncesi Eğitim Programı ve Örtük Program Bağlamında Akıl Yürütme Becerilerinin Yeri*, İlköğretim Online, 15(2), 367-377.
- Bayram,N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş AMOS Uygulamaları*. Ezgi Kitapevi, Bursa,ss.42-76.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis For Applied Research*. Guilford Press,New York,London,pp246-250.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (3.Baskı), Pegem Yayınıncılık, Ankara.
- Cemiloğlu, M. (2006). “*Eğitim Bilimi Açısından Örtük Program ve Halk Anlatılarının Örtük Program Bağlamında Değerlendirilmesi*”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XIX (2), s.257-269.

- Çengel, M. (2013). *Sınıf İkliminin Oluşması Sürecinde Örtük Program: Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma* (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tez),Aydın.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*, Pegem Akademi Yayıncılık,Ankara,ss.268-304.
- Demirel, Ö. (2005). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (8. Baskı), Pegem A Yayıncılık. Ankara.
- Erden,M.(1998). *Eğitimde Program Değerlendirme*, Pegem Yayıncılık, Ankara .
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. R.(2008). *Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit*. The Electronic Journal of Business Research Methods, 6(1):53-60
- Jackson, P. W. (1990). *Life in Classrooms*, Teachers College Press (Reprint. Originally published New York, 1968), New York.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Third edition, The Guilford Press, New York, London,pp.212-214.
- Nunnally, J. C., Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory*. (Third Edition). McGraw-Hill, New York.
- Pullant, J. (2001). *SPSS Survival Manuel. A Step-By-Step Guide To Data Analyses Using Spss For Windows*. Philadelphia, PA: Open University Press.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek Okul Yaşam Kalitesine Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma* (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana.
- Selye, H. (1950). *Stres*. Canada, Montreal, Acta, Inc. Medical Publishers.
- Selye, H. (1957). *The Stres of Life*. London, Lowe & Brydone (Printers), Ltd.
- Snyder, B. R.(1971). *The hidden curriculum*.Newyork: Knopf, pp.7-9.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics*. (3Ed.). New York: Harpercollins College Publishers.
- Türedi, H.(2008). *Örtük Programın Eğitimde Yeri ve Önemi*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Sakarya.
- Vallance, E.(1983). "*Hiding the Hidden Curriculum: An Interpretation of the Language of Justification in Ninetenenth Century Educational Reform*", The Hidden Curriculum and Moral Education, (Ed. Giroux H., Purpel, D.), MrCutran Publishing Corporation, California, p.9-27.
- Wilkinson, G.(2005) *Stres*, Morpa Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz,V., Çelik, H.E.(2009). *LISREL İle Yapısal Eşitlik Modellemesi*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Yüksel, S., .(2002). *Yükseköğretimde Eğitim Öğretim Faaliyetleri ve Örtük Program*, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: XV, Sayı:2002.

Yüksel, S., .(2004). *Örtük Program Eğitimde Saklı Uygulamalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

Some negative features of hidden curriculum can lead to students' perception of stress. What levels of stress perception hidden curricula and their negative effects lead to among students need to be known and such negativities need to be eliminated. This study aims to test validity and reliability of the "Scale for Identification of Primary School Students' Perception of Stress Led by Hidden Curriculum" developed with the aim of knowing primary schools students' levels of stress resulting from hidden curriculum. Exploratory Factor Analysis, confirmatory factor analysis and Cronbach Alpha coefficients are calculated. The sample for exploratory factor analysis consists of 510 students in the central primary schools of the city of Kilis with lower-middle-upper socioeconomic levels; for confirmatory factor analysis the sample consists of 469 students from three different primary schools in the city of Kilis with lower-middle-upper socioeconomic levels. The reliability coefficient of the "The Scale for Identification of Primary School Students' Perception of Stress Led by Hidden Curriculum" including 45 articles and three dimensions, is calculated as .947. As a result of confirmatory analysis fit indices are calculated as NFI=0,96, NNFI=0,97, CFI=0,98, RMSEA=0.065.